

Hiciv Yazarı Saltıkov -Şçedrin'in Masalları

Ayla Kaşoğlu*

19. yüzyıl Rus hiciv yazarı Mihail Yevgrafoviç Saltıkov-Şçedrin (1826-1889), 1826 yılı Ocak ayında Tversk eyaletinin Spas-Ugol köyünde dünyaya gelir. Baba tarafından zengin bir asilzade, anne tarafından ise tüccar bir sınıftan gelmektedir. Saltıkov, Tsarskoselo lisesindeki başarılı eğitiminin ardından memuriyete başlar, ancak memuriyet hayatı ilgisini çekmez. Rusya'daki düzenin adaletsizliğini, toplumdaki farklı sınıfların yaşamını kitaplardan değil, bizzat memurluğu sırasında öğrenen Saltıkov, on dört yıl devlet hizmetinde çalıştıktan

lisesindeki başarılı eğitiminin ardından memuriyete başlar, ancak memuriyet hayatı ilgisini çekmez. Rusya'daki düzenin adaletsizliğini, toplumdaki farklı sınıfların yaşamını kitaplardan değil, bizzat memurluğu sırasında öğrenen Saltıkov, on dört yıl devlet hizmetinde çalıştıktan sonra tek başına bazı şeyleri değiştirmenin mümkün olmadığını anlayıp kendini tamamiyle edebi çalışmalara vermek üzere istifa eder. 1856 yılında "Gubernskiye oçerki" dergisini yayınlamasıyla Saltıkov'un yazarlığından söz edilmeye başlanır (Karantirov, 2004: 408-409). 1868 yılından itibaren N.A. Nekrasov (1821-1877) ile birlikte "Oteçestvennye zapiski" dergisinin başında yer alır.

Rusya'da ilk demokratik hareketlenmelerin başladığı 40'lı yıllarda ünlü eleştirmen Belinski'nin ve özellikle de ütopyik Fransız sosyalistlerin etkisi altında kalan Saltıkov, bu dönemde yazdığı "Çelişkiler" (Protivoreçiya) ve "Karışık Bir İş" (Zaputannoje gelo) adlı eserlerinde ortaya koyduğu düşünceler nedeniyle çar I.Nikolay'ın emriyle sürgüne gönderilir. Yedi yıllık bir sürgüne neden olan eserlerinde yazar, sivri bir dille iktidar temsilcilerini ve köklü fikirleri olmayan aydın kesimi eleştirir. Çarın ölümüyle Saltıkov'un sürgünü sona erer. 1856 yılında Petersburg'a dönen yazar, N. Şçedrin takma adıyla eserler vermeye başlar. Soylu aile-

* Doç.Dr., Gazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

lerin yaşamını "Golovlev Ailesi" (Gospoda Golovlevih-1880), amirlerin, memurların yaşamını ise "Bir Şehrin Tarihi" (İstoriya odnogo goroda-1870) eserinde anlatır. "Bir Şehrin Tarihi", "aptal" anlamına gelen 'glupiy' kelimesinden türetilen Glupov şehrindeki fantastik olayların bir hikayesidir. "Bir Şehrin Tarihi" eserinde adı geçen şehri yönetenler Çarlık rejimini ve idarecilerini sembolize eder. Tüm bu hayali tipler, hem yazarı sansürden koruyan bir sığınak olmuş, hem halkın günlük yaşamını tüm açıklığıyla gösterme olanağı yaratmış, hem de hikaye tarzında ve folklorik konular eşliğinde taşlama söz konusu olabilmıştır. "Bir Şehrin Tarihi"nde yazar, şehrin tarihini anlatma bahanesiyle 19. yüzyıl başlarındaki Rus bürokrasisi ve yönetim sistemindeki bozuklukları hicveder. Dolayısıyla eser, sırf geçmişe yönelik tarihsel bir yergi olmayıp, tam tersine o günün Rusyasını ve yönetim kademelerini eleştiren bir romandır (Öksüz, 2004:63).

Saltıkov, köylülerin zavallı ve bir çıkış yolu olmayan durumlarını, acımasız, gaddar bir toprak sahibinin yanında çalışan bir oğlanın umutsuzluğunu ve kendini bıçaklamasını "Oğlanlar" (Malçikil) öyküsünde anlatmıştır.

Yazar, "toprak köleliği hukukunun sinesinde büyüdüm, köle bir sütninenin sütüyle beslendim, köle dadılar tarafından okuma yazma öğretildim. Bu asrın esaretinin korkunçluklarını tüm çıplaklığıyla gördüm"(350 Variantov Soçineniy, 2004: 238) sözleriyle yaşadığı dönemde kendisine rahatsızlık veren kölelik konusuna değinir ve insanları bir parça düşünmeye sevk etmek ve harekete geçirmek amacıyla "Büyük Yaştaki Çocuklar İçin Masallar" (Skazki dlya detey izryadnogo vozrastu) eserini yazar.

1869 ile 1886 yılları arasında yazılan ve otuz iki masaldan oluşan "Büyük Yaştaki Çocuklar İçin Masallar"da toprak sahiplerinin işe yaramazlığı, yöneticilerin keyfi uygulamaları, bürokratik mekanizmadaki adaletsizlik, cehalet, zorbalık, zulüm, dalkavukluk, rüşvetçilik, kölelik ve körü körüne itaat etme eleştirilir. Hayvan figürleriyle insana özgü vasıflar aktarılır: Kurt-akıllı, ayı-hantal, kayabalığı-cahil, tavşan-ödle, tilki-kurnaz,- vb. Yazar, hayvanları sosyo-hiyerarşi basamağına koyar: Ayı-şehremini/büyük bir memuru, tavşan- ezilen halkı, balık-küçük burjuvayı temsil eder (350 Variantov Soçineniy, 2004: 234-235).

Rus kültüründe peri gibi bir karakter olmadığı için(...) gerçek olmayan karakterlerin katıldığı ve sihirli bir ortamda geçen masallara Rusça'da "sihir masalı", insanların günlük yaşamlarıyla ilgili masallara ise "yaşam masalı" denir. Üçüncü tip masal ise hayvan masallarıdır. Hayvanlarla ilgili Rus masallarının başlıca hayvan kahramanları ayı, kurt, tilki ve tavşandır (Demiriz,2009:141). Saltıkov'un eserinde de geleneksel Rus masallarının hayvan kahramanlarını görmekteyiz.

M.Ö. VI. yüzyılda yaşayan eski Yunan fikir adamı ve fabl yazarı Ezop'un efsaneye göre Samos'ta yaşayan ladmon adlı birinin kölesi olduğu varsayılır. Kölesinin bilgeliğinden etkilenen ladmon, daha sonra onu özgürlüğüne kavuşturmuştur. Saltıkov da sansürden kaçmak için Ezop dilini kullanır ve ona göre "ezop dili, köle tarzıdır" ve "ben ezop ve sansür kurumunun bir öğrencisiyim" (Sakıyan, 1996:15) sözleriyle masallarındaki toplumsal kusurları, Rus idari mekanizmasının acizliğini en rahat işleyebileceği Ezop masalı tarzında vermeyi yeğlemiştir.

Yazarın ilk masalı olan "Bir Köylünün İki Generali Nasıl Doyurduğuna Dair Öykü"

(Povest o tom kak odin mujik prokormil dvuh generalov-1869) deki generallerin ömürleri bir büroda çalışmakla geçmiş, adeta orada doğup, orada eğitilmiş ve orada yaşlanmışlardır ve akılları da hiçbir şeye ermemektedir. "Saygılanı en içten bağlılıkla kabul buyurunuz" sözünden başka bir laf etmesini bilmezler. Çalıştıkları büro yararsızlıktan dolayı kapatılınca generaller de farklı dairelere yerleşirler. İkisinin de açlığı ve emekli aylığı vardır. Bigün ıssız bir adaya düşen bu generaller, yiyeceklerin ağaçlarda büyüdüğünü dahi tasavvur edemez, francaların kendiliğinden olduğunu sanırlar. Bolluk içinde aç kalırlar ve az kalsın açlıktan birbirlerini yiyeceklerdir. Köylü, generallerin karnını doyurur, onları yedirir, içirir. Generallerin onu kaçmasın diye ağaca bağlayacakları halatı bile kendi örür. Bir kayık yapar ve generalleri evlerine götürür. Generaller, minnettarlık göstergesi olarak köylüye bir kadeh votka ve beş gümüş kapık verirler yalnızca (Saltikov-Şcedrin, 1989: 5-13).

Saltikov, "Yabani Toprak Sahibi" (Dikiy pomeşçik-1869) masalında da farklı sınıfların-barın ve mujikin- karşılıklı ilişkilerinin 1861 reformundan sonraki sosyo-politik problemlerini ortaya koyar. Toprak da, hava da, su da toprak sahibindedir. Cezalarla, vergilerle yıpratılan, çok çektiren toprak sahiplerinden kurtulmak için köylüler Tanrı'ya dua ederler. Sonunda toprak sahibinin yanında hiçbir köylü kalmaz. Ancak şimdi de kim ona özenle bakacak ve üzerine titreyecektir. Sonunda toprak sahibinin tüm bedenini kıllar kaplar, tırnakları çelik gibi olur. Bumunu silmeyi çoktan unuttur, dört ayak üzerinde yürümeye, açık, anlaşılır sesler çıkarmak yerine ıslık, hapsirme ve havlama arası bir çığlık çıkarmaya başlar (Goryaçkina, 1989: 29-36). Köylü olmadan sadece toprak sahibi değil, devletin kendisi de yaşayamaz. Köylü olmadan sadece et ve yağ kaybolmayacak, kültürel bir çöküş de yaşanacaktır. Yazar, devletin temelini aptal toprak sahipleri ve kalın kafalı generaller değil, sıradan köylüler olduğunu gösterir. Toprak sahibi ve generaller olmadan da Rusya var olmaya devam eder, ama köylüler olmadan Rusya'nın var olması mümkün değildir.

19. yüzyıl Rus yazarlarından İ.S. Turgenyev (1818-1883) de Saltikov'un masallarının başlıca temalarından birinin 1861 toprak reformu sonrası Rusya'daki halkın durumu olduğunu ve yazarın milletin temeli olarak köylüleri varsaydığını vurgular (350 Variantov Soçineniy, 2004: 242).

"Beygir" (Konyaga-1885) masalındaki beygir, halkın gücünün yanısıra asırlardır süregelen ezilmişlik, sindirilmişlik ve siyasi geri kalmışlığın da bir sembolüdür. Emegin sonuçlarının adaletli bir biçimde dağıtımının gerekliliği konusunun yanısıra halkı cesaretlendirmek, özgürlük savaşı ve kollektif bir biçimde kendini savunma isteği "Beygir" masalında yansımaları bulur.

Benzer bir şekilde "Komşular" (Sosedı-1885) masalındaki köylü İvan ve liberal toprak sahibi İvan Bogatry da dünyada tuhaf şeyler olduğunun farkındadırlar. Sürekli çalışan insanın sofrasında bayram günlerinde bile boş/yavan lahana çorbası bulunurken, çalışmayanların sofrasında ise yalnızca bayram günlerinde değil, sıradan günlerde bile etli lahana çorbası bulunur. Bu masalda toplumun kayıtsızlığı, kişilerin hep bireysel çıkarlarını peşinde koştukları ve her şeyden önce ise toplumu harekete geçirmenin gerekliliği vurgulanır (Saltikov-Şcedrin, 1989: 132). Saltikov, diğer masallarında olduğu gibi bu masalında da halkı istismarcılık üzerine dayalı adaletsiz toplumsal düzeni de-

giştirmeye davet eder. Yazar, bir kez daha "ne zamana kadar sabredeceğiz?" sorusunu sorar. Halk ve yönetici sınıfın karşı karşıya getirildiği masalarda meziyetli ve olumlu özelliklere sahip bir insan tek başına idarecilerle baş edemez, onların üstesinden gelemmez. Ancak birlikte hareket edilirse başarıya ulaşılabilir.

Öte yandan Saltıkov, "Hiçbir Şey Hatırlamayan Koyun" (Baran nemomnyaşçiy-1885) masasında "madem ki koyunsun, koyun olarak kal. Böylesi sahibin, senin ve devletin için de iyi olur ve herşeyin de olur. Ot ise ot, yem ise yem" (Saltıkov-Şçedrin 1989: 156) sözleriyle alaycı bir yaklaşımla topluma karşı eleştirisini bir kez daha ortaya koyar. Kökten bir değişim olmadığı takdirde neler olabileceğinin cevabı "Liberal"(1885) masasında verilir. Masalda toplumun temelini üç öge oluşturduğundan söz edilir: özgürlük, gereksinimlerin karşılanması ve girişkenlik. Eğer bir toplum özgürlükten yoksun ise o toplum için "ne idealden, ne ateşli düşüncelerden, ne de yaratıcılık için temellerden ve geleceğe olan inançtan" söz edilebilir. Eğer bir toplum gereksinimlerin sağlanmadığı düşüncesine/bilincine sahip ise "bu durum onda ezilmişlik/bastırılmışlık duygusu uyandırır ve kaderine karşı kayıtsız yapar. Eğer bir toplum girişkenlik düşüncesine sahip değilse işlerin üstesinden gelemmez ve yavaş yavaş vatan düşüncesini yitirir (Saltıkov-Şçedrin , 1989: 145).

Rusya tarihinde 19 Şubat 1861'de II. Aleksandr (1855-1881) tarafından köylülerin toprak köleliğinden kurtulduklarına dair bir manifesto çıkarılır. Bu manifestoya göre, gerek devlet arazisinde ve gerek çiftlik sahiplerinin toprağında yaşayan ve hukuk bakımından serbest olmayan bütün köylüler serbest oluyordular. Ancak 19 Şubat manifestosu köylüleri ve Rus aydınlarının büyük bir kısmını memnun etmez. Nitekim çok sayıda köylü ayaklanmaları baş gösterir. Manifestodan sonra da Rusya'daki en önemli toplumsal meselelerden biri olan "toprak meselesi" devam eder. 19. yüzyılın 80'li yıllarında Rusya'daki toplumsal prensipleri değiştirme çabasındaki soylu sınıftan gelmeyen aydınlar çarlık rejimi ve bu rejimin gaddarlığıyla savaşmaya karar verirler ve bu amaçla 1 Mart 1881'de halkseverler II. Aleksandr'ı öldürürler (Kurat, 1987:339-340).

"Vodvoya Ayı" (Medved na voevodstve-1884) şeklinde dilimize çevirebileceğimiz masadaki ayı I.Toptgin, tarihe geçmeyi ister. Bunun için de kan dökmekten çekinmez ve Rusya tarihinde I.Aleksandr'ı temsil eder. Ardından gelen II. Toptgin'de büyük cinayetlerin de küçükleri gibi acınası sonuçlar doğurabileceği anlaşılır ve o da II. Aleksandr gibi yıkıcıdır. II.Toptgin, "Bir Şehrin Tarihi"ndeki Manil Samiloviç Urus-Kuş-Kıldıbayev'e benzer. III. Toptgin ise diğerlerinden daha ahıldır. Mutluluk verici olmasa da önceden beri sürüp gitmekte olan düzene devam etmek, küçük, büyük ya da ortak suçları işlemek değil, doğal suçlarla yetinmek gerektiğini ileri sürer, yıllarca yaşadığı yerden çıkmaz ve III.Aleksandr'da olduğu gibi düzene/nizama riayet eder. Orman düzeni de doğal olayların dışında bir kez dahi bozulmaz (Saltıkov-Şçedrin , 1989: 44-54). Masal, III. Aleksandr döneminde yazılmıştır. Halkın zavallılığının mutlakiyet düzeninden kaynaklandığı vurgulanır ve kurtuluşun kötü idarecilerin yenileriyle değişimi değil, mutlakiyet gibi bir iktidar mekanizmasını devirme olduğu mesajı verilir.

"Bilim ve Sanatı Koruyan Kartal" (Oryol-metsenat-1886) masasındaki kartal, Çardır ve bu masalda mutlakiyet rejiminin sahte aydınlanma politikası yerilir, bilim ve sanattaki yaltaklık sorgulanır. Masanın ana düşüncesi alaylı bir üslupla bitiş cümlesinde ifa-

desini bulur: "Aydınlanma kartalları için zararlıdır" (Prosveşçeniye dlya orlov vredno)(Saltıkov-Şchedrin , 1989: 77).

Balığın başlıca özelliği doğal olarak suda çok rahat hareket etmesidir, bu yüzden herhangi bir ortamda kendisini rahat hissederek yanısıra balığın Ruslar tarafından ayırt edilen bir özelliği de 'hiçbir şey söylemiyor' ifadesine yansıyan suskunluğudur (Demiriz, 2009:125).

Saltıkov'un masallarındaki balıklar da "ağız olup dili olmayan" Rusya'daki küçük burjuvayı temsil ederler. "Akıllı Kayabalığı" (Premudny peskar-1883) masalında her bir gölgeden, her bir hıptıdan irkilen yaşamı boyunca gerekmedikçe yuvasından dışarı çıkmayan ödele bir kayabalığından söz edilir. Sanatçı A.Kanevskiy, bu masalla ilgili şunları söyler: "... herkesçe bilinmektedir ki Şchedrin, balıklardan söz etmiyor. Kayabalığı, derisinin üstüne titreyen korkak bir burjuvadır" (Sarantirov, 2004:409). Kayabalığının yaşamı gözlerinin önünden akıp gider, ne bir ailesi ne de çocukları olur. Ne o birine gider, ne de biri ona gelir. Yalnızca titrer ve "şükürler olsun Tanrım, herhalde sağım" diye düşünür. Ölümü bile belirsizdir: "Bir turnabalığı mı yuttu kendisini, yoksa kendiliğinden mi kayboldu" (Goryaçkina, 1989: 42-45). Masalda cesaretsiz, aktif toplumsal savaştan uzaklaşmış kişisel çıkarlarını dar dünyasına giren kişiler yargılanır. Yazar, toplumun bu tarz insanlara ihtiyacı olup olmadığını sorar ve 'hayır' cevabını alır.

"Kurutulmuş Vobla" (Vyalenaya vobla*-1886) masalında ise duygu ve vicdandan yoksun küçük burjuva yerilir. Kurutulan vobla, ne fazla bir düşünceye, ne fazla bir duyguya ne de fazla bir vicdana sahiptir. Sorarlarsa söyler, sormazlarsa oturur ve maşını alır yalnızca.

* Vobla: Türkiye'de yetişmeyen bir balık türü. Latince adı:Rutilus caspicus (A.K.)

Kendisini ilgilendirmeyen işlere burnunu sokmaz ve tüm topluluklardan uzak durur (Saltıkov-Şchedrin ; 1989: 59-61).

"İdealist Havuzbalığı" (Karas-idealist -1884) masalındaki havuzbalığı sessiz, kendi halinde bir balıktır ve küçük memurları temsil eder. Güçlüler güçsüzlere, zenginler yoksulları ezmeyecek, biri herkes için, herkes de biri için olacaktır (Saltıkov-Şchedrin ; 1989: 88).

Havuzbalığının istismarcıların ahlaki islahına olan saf inancı başarısızlığa mahkumdur.

Saltıkov'un masallarında Rus halk masallarında alışlagelen iyilikle kötülüğü yenen olumlu bir kahraman yok gibidir. Saltıkov, eserinde yalnızca iyi ve kötü insanları resmetmez, 19. yüzyılın ikinci yarısında Rusya'daki sınıfsal savaşı da ortaya koyar. Yazarın kahramanları statiktir; yani hiçbir gelişme göstermezler. Örneğin, "Akıllı Kayabalığı"nda 'herşeyi anladı; herşeyin farkına vardı, ancak yuvasından çıkmadı' ya da "Bir Köylünün İki Generali Nasıl Doyurduğuna Dair Öykü" masalındaki "generaller hiçbir şey yapmadılar, hiçbir şeyi beceremediler" (350 Variantov Soçineniy, 2004: 234). Köylü, generallerin ve onlar

için çalışmasının gerekli olmadığını anlamaz.

En popüler folklor türlerinden biri olan masal tarzında Rus edebiyatında A.S. Puşkin, V.A. Jukovski, P.P.Yerşov, V.İ.Dal, V.F. Odoyevski, 80'li yıllarda V.M.Garşin,

V.G.Korolenko ve N.S. Leskov da eserler vermişlerdir (Sarkisyan,1996:4). Ünlü Rus yazarı A.P.Çehov, Saltıkov'un masallarının cesurluğuna hayran kalıp gerçek ve mizahın birbirinden ayrı var olduğunu dile getirir. Gerçek, ikinci planda, mizah ise metnin hakimidir. Aslında mizah, gerçekleri daha iyi görmeye, ortaya çıkarmaya yarayan bir araçtır (Krivin, 1988:4).

"Fedakar Tavşan" (Samootverjenniy zayats-1883) masalındaki tavşan da yine sıradan halkın temsilcisidir. İtiraz etmeden amirlerine/üstlerine boyun eğer. Tavşan, bu şekildeki davranışını şu sözlerle açıklar: "Yapamam, kurt buyurmadı" (SSaltıkov-Şcedrin , 1989: 31). Tavşan, uysal bir köledir. Amirler/üstler masalda kurt figürüyle tasvir edilir. Kurdun sözü tavşan için bir kanundur adeta. Tavşan, çalılığın altına oturup amiri/üstü olan kurdun istediği gibi itaat ederek ölümünü beklemeye hazırdır. Rus masallarında tavşanın baş düşmanları tilki ve kurttur. Tavşanın hayatı zordur ve herkesten korkar. " Aklesem Tavşan" (Zdravomslenniy zayats-1885) daki tavşan da "beyefendiler kurttur oğ. Masalda tavşanı kesmek yerine onun derisini yüzseniz, bir süre sonra o, size başkasını verir" sözleriyle ifade edilir tavşanın itaatkarlığı. Her hayvanın kendince bir yaşayış biçimi söz konusudur ve vefomdan sonra da herşey eskisi gibidir: Kurt-kurtça, arslan-arslanca, tavşan da tavşanca (Saltıkov-Şcedrin , 1989: 135, 144).

Avrupa aydınlanma düşüncelerini Rus toplumuna adapte etmeye çalışan ve ünlü "Petersburg'dan Moskova'ya Seyahat" eseriyle Sibiry'a sürgüne gönderilen Radişçev (1749-1802) sürgün yolundayken "bilmek istiyorsun: Kimim ben? Neyim ben? Nereye gidiyorum? Eskiden ne isem, sonsuza dek öyle kalacağım: Bir hayvan, bir ağaç, bir köle değil, ama bir insanım (...) satırlarını yazmıştır. Radişçev'e göre mutlakiyet aslında hükümdarı keyfi davranışları, bürokratların yolsuzlukları ve ahlaksızlıkları dolu yönetim mekanizmasından oluşmaktadır. Bu mekanizmayı yıkmak için halkı harekete geçirmek, halkın tarafında olmak vatanını seven herkesin görevidir (Kaşoğlu, 2004:38,70).

Halkın hiçbir söz sahibi olmaması ve çaresizliği Saltıkov'u derin, sıkıntılı düşüncelere sevk eder. Yazarın herşeye rağmen halka ve onun günün birinde kendinin efendisi olacağına dair inancı tamdır: "Köylünün saçının teline dokundumamı. Ondan beyefendiler olacak. Hatta oldukça çok olacak" sözleri dökülür Saltıkov'un ağızından (Sarkisyan, 1996: 10).

Saltıkov, Tver'de vali yardımcısı görevinde iken halka karşı yapılan gaddarlıkları karşı karşıya kalır. Hatta çocuklar üzerindeki güç kullanımı sıradan bir olaydır adeta. Bu konuyla ilgili toprak sahibi bir bayan tarafından oğlan çocuğundan koparılan bir tutam saç Tver arşivinde maddi delil olarak muhafaza edilmiştir (350 Variantov Soçineniy, 2004: 242).

Saltıkov'un yazısıyla kendileri için birşeyler yapmaya çabaladığının farkında olan ve ölümünü büyük bir acıyla öğrenen Tiflisli işçiler ailesine yazdıkları mektupta şunları söylerler: "(...) bu masallar okuyucunun ruhuna etki ediyor, savunmasız insanın acı ve kargınlığını görerek bazılarının gözlerinde yaşlar bile beliriyor. (...) o,(Saltıkov) işin meyvelerinden yararlanmadan tüm hayatımızı ağır, umutsuz bir işte geçirdiğimizi, bizim acımızı biliyor, hissediyor ve görüyordu"(Goryaçkina, 1989: 6-7).

Yazar, masallarında insan ilişkilerinde iyiliğe giden yolu gösterirken geleneksel ah-

laki değerlere yaslanır. "Vıdan Kayboldu" (Propala sovest-1869), "Erdemler ve Kusurlar" (Dobrodeteli i poroki-1883) ve "Aptal" (Durak-1885) masallarında mümtaz sınıfların ahlaki prensipleri eleştirilir. Rus halk hikayelerinin en meşhur insan kahramanı İvan'dır. Masallarda bu isim İvanuşka ("İvancık") olarak da geçmektedir. İvan bazı masallarda zengin bir ailenin çocuğu (İvan Tsareviç "Prens İvan"), bazı masallarda yoksul biri (İvan-ıdoviy sın "Dul kadının oğlu İvan") olarak karşımıza çıkar. Onun en önemli özelliği tembelliği ve umursamazlığıdır. Bu yüzden diğer masal kahramanları gibi onu ilk başta aptal olarak algılamaktadırlar (İvan-durak, İvanuşka-duraçok). (...) Aptal İvan'ın gücü onun cana yakınlığında, açık yürekliliğinde ve kendi çıkarlarını düşünmemesinde saklıdır. Kimse onu ciddiye almamaktadır, bu da ona bir avantaj sağlamaktadır. İvan saf, az konuşan, merhametli, maddiyattan uzak bindir (Demiriz, 2009:141-142). "Aptal" masalındaki oğul İvanuşka'yı da aptal sayarlar; çünkü o, toplumdaki meşrulaşmış normları almak/benimsemek istemez. Aslında İvanuşka, babasının eski bir arkadaşının da dediği gibi kesinlikle aptal değildir. Başkaları gibi alçakça/frezilce düşüncelere sahip olmadığı için yaşama ayak uyduramaz yalnızca (Saltıkov-Şçedrin , 1989: 126).

"Vıdan Kayboldu" masalındaki kişiler, hareketlerini sınırlayan vıdandan kurtulmak için çok çabalarlar. Çünkü geri gelen vıdanla geçmişte kalan zorbalıklar, ihanetler, yolsuzluklar hemen ortaya çıkarmıştır. Ancak vıdan, yoldan geçenlerin ayakları altında çiğnenir ve herkes, yolda ayağına takılan işe yaramaz birşeymişcesine bir tekme atıp onu kendilerinden uzaklaştırır. Dünyadaki acıların en büyüğü olan vıdan azabını idrak etmiş olsalar yeryüzünde kötülük diye bir şey kalmayacaktır. Vıdan, itile kakıla dünyanın dört bir tarafını dolaşır, ancak hiç kimse onu misafir etmek istemez. Sonunda küçük bir Rus yavrusunun yüreğine giren vıdan, küçük çocukla birlikte büyüyecek, belki de o vakit dünyadaki haksızlıklar, aldatmalar, zorbalıklar yok oluverecektir. "Erdemler ve Kusurlar" da ise ikiye bölünmüşlük üzerinde birleşilir. "Noel Masalı" (Rojdenstvennaya Masalı-1886) nda ise Saltıkov, aydın sınıfın yeni neslinin öncü düşünceleri benimsemeye yönelik hazırlık meselesini ortaya koyar (Karantirov, 2004: 408). Gerçek nedir? Sorusu sorulur. Ve İncil'deki şu sözler desteklenir: "Tanrı Rabbi tüm yüreğinle, tüm canınla, tüm anlayışınla ve tüm gücünle seveceksin. (...) İnsan kardeşini kendin gibi seveceksin" (İncil, 1998:99). Toplumun her kesimini adaletle, vıdana, ahlaka, dürüst olmaya davet eden Saltıkov, masalında iyiliğin, ahlak güzelliğinin, gerçeğin kaynağının Tanrı, gerçeğin onda, hayatın özünün de gerçek olduğunu vurgulamaktadır.

Yönetime yönelik eleştirilerin ve çarlık Rusyası'ndaki halkın yaşamının aktarıldığı masallar, grotesk ve hyperbolla gerçek ve fantastik, trajik ve komik öğeler birleştirilerek bilinçli bir abartma yoluyla ortaya konulmuştur. Saltıkov, masallarında reform sonrası köylülerin perişanlığından yola çıkarak yaşamı sorgulamaya toplumsal ve yaşam gerçeğini arama bilinci uyandırmaya çalışmaktadır.

KAYNAKÇA

DEMİRİZ, E.N. (2009). Rusça ve Türkçe: İki Dil, İki Kültür, Multilingual, İstanbul.

- GORYAÇKINA, M.S.(1989). M.Ye. Saltikov-Şchedrin., Skazki, Moskva.
- İNCİL. (1998). İncil'in Yunanca Aslından Çağdaş Türkçeye Çevirisi, İstanbul.
- KARANTİROV, S.I. (2004). 500 İzbrannih soçineniy, ZAO "Slavyanskiy dom knigi", Moskva.
- KAŞOĞLU, A. (2004). 18. Yüzyıl Rus Aydınlanmacısı Radıçev, Ürün Yayınları, Ankara.
- KRİVİN, F. (1988). Russkaya satira i yumor vtoroy polovini XIX načala XXv., "Hudojestvennaya literatura, Moskva.
- KURAT, A.N.(1987). Rusya Tarihi Bağlantıdan 1917'ye Kadar, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- SALTIKOV-ŞÇEDRİN, M.Ye.(1989). Skazki, Rasskazi, izd. Pravda, Moskva.
- SARKISYAN, Ye.V.(1996). "Skazki" M.Ye. Saltikova-Şchedrina, Nijniy Novgorod.
- ÖKSÜZ, G.(2004). Bilge Yayın Tanıtım Tahlil Eleştiri Dergisi, Sayı: 41, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- 350 VARIANTOV SOÇİTENİY.(2004). Novıye temi, Ayris press, Moskva.

ÖZET

19. yüzyıl Rus edebiyatının önde gelen yazarlarından M.Y. Saltıkov, özellikle hiciv ve Ezop masalları tarzında yazdığı "Büyük Yaştaki Çocuklar İçin Masallar" eseriyle popüler olmuştur. Saltıkov, masallarında toplumdaki adaletsizliği ortaya koyarken, 1861 reformu sonrası Rus köylülerinin durumunda bir düzeltme olmayıp toprak sahipleri karşısında daha da kötü duruma düşmelerinin nedenini mevcut düzende görmüş ve halkın biraraya gelerek bu mevcut düzeni değiştirmeye çalışmasının gerekliliğini vurgulamıştır. Toplumun her kesimini iyiliğe, adalete, ahlaki, vicdanlı ve dürüst olmaya davet etmiştir.

Anahtar kelimeler: Saltıkov-Şchedrin, Ezop, Masallar, Rus Köylüsü, Toplumsal Düzen

ABSTRACT

One of the outstanding authors of the 19th century Russian literature, Mikhail Saltykov-Shchedrin, became popular with his satirical and Aesope style book "Fairy Tales for Elderly Kids". While depicting the injustice in the society in his tales, Saltykov-Shchedrin saw no change or even worsening in the conditions of Russian peasants in the hands of land owners after the 1861 reforms and stressed the need for the public to come together to change the current social order, which he found as the culprit for such unfavourable conditions. He invited every section of the society to be good, fair, decent, conscientious and honest.

Keywords: Saltykov-Shchedrin, Aesope, Fairy Tales, Russian peasants, social order